

Гарнітур “Алеся”

КАМУНІКАТ.ORG

-- Восемдзесят трэці...

-- Ёсць. Марчанка.

-- Восемдзесят чацвёрты...

-- Тут. Хаванскі...

-- Восемдзесят пяты...

-- ...

-- Восемдзесят пяты!.. -- незадаволена азваўся сіпаваты жаночы голас, і натоўп ускалыхнуўся. Андрэй паддаўся гэтаму руху, наваліўся на пярэдніх... Не, пакуль што назвалі чужы нумар, ягоны быў на два парадкі вышэй, ды раздражнёнасць учотчыцы міжвольна прымусіла скрануцца з месца і падацца наперад, каб паказацца ёй на вочы. Нехта абурьўся, нехта нават штурхнуў Андрэя ў спіну; цяпер учотчыцу аддзяляў ад яго адно каржакаваты мужчына, які не саступіў дарогі і, як аказалася, быў неахвочы на словы -- так выцяў локцем у жывот, што Андрэй адразу аціх. Плішчыцца далей наперад не было сэнсу; Андрэй спыніўся і паўзверх галавы карантышкі ўтаропіўся на раздражнённую -- ён стаў чамусьці яе пабойвацца -- жанчыну.

Учотчыца, апранутая ў “дуцік” з капюшонам, нібыта ўся запрэсаваная ў балонь, адкуль відзён быў толькі азызлы тварык, трымала ў руцэ звычайны школьны сшытак, даволі такі пашкуматаны, але які -- кожны, хто быў у натоўпе, гэта добра ведаў -- каштаваў вельмі дорага. У сшытку была пазначана вялізная чарга ў мэблевы магазін; жанчына, вывучаючы спіс у цьмяным неонавым святле, якое лілося ад шыльды, цяпер вырашала лёс чаргоўца пад нумарам восемдзесят пяты. Андрэй за

час вась такіх, ужо здавалася, бясконцых праверак запомніў прозвішча гэтага чалавека: Богуш... Нават запомніў яго аблічча: быў той на выгляд сярэдняга веку, ды з-за бародкі можна было даць і болей; быў заўсёды ў паліто з каракулевым каўнерам і каракулевай папасе. Паводзіў сябе Богуш ціхмяна -- Андрэй вырашыў, што ён з інтэлігентаў... І вась гэты ціхоня чамусьці не з'явіўся на пераклічку... Андрэй, гледзячы на учотніцу, якая цэлілася алоўкам у сшытак, пашкадаваў Богуша -- гэтак паступіць неабачліва... Выкрасліць гэтая мымра інтэлігента са спісу, далібог, выкрасліць!

Учотчыца нібыта адчула непрыязнасць, адарвалася ад сшытка і паглядзела на Андрэя. Андрэй збянтэжыўся.

-- Што, адсутнічае? -- грозна запыталася яна.

-- Няма, -- адказаў хтосьці з мужчын. -- Не адгукаецца.

-- Прэч яго з чаргі!..

-- Можа, ён тут? Не чуе... Ці прыпазніўся...

-- Вон яго, -- прапішчэла нейкая кабеціна. -- Няхай не позніцца.

-- Прэч!

-- Выкрэслівай!..

-- Добра. Хай будзе па-вашаму... -- прыслухалася учотчыца да натоўпу і тыцнула алоўкам у сшытак. -- Восемдзсят шосты...

Восемдзсят шостаі у чарзе была маладая жанчына пад прозвішчам Іванова; заўсёды, колькі ні бачыў яе Андрэй, апранутая ў футравы лётны камбінезон. Напэўна, ейны муж быў ваенным лётчыкам, і яна карысталася ягонай вопраткай. Андрэй пазначыў яе для сябе мянушкай "лётчыца". Перад пераклічкай ён бачыў гэтую жанчыну сярод тых, хто сноўдаўся каля мэблевага

магазіна, значыць, яна была недзе непадалёку і павінна адгукнуцца. І сапраўды, учотчыца яшчэ не вытрымала паўзу, як з натоўпу пачулася:

-- Я тут. Іванова...

Учотчыца -- Андрэй бачыў гэта, -- паставіла ў сшытку крыжык.

-- Восемдзсят сёмы...

Гэта быў нумар ягонай чаргі. Да выкліку Андрэй быў гатовы, чакаў з паўгадзіны, аднак з адказам няўключна прамарудзіў.

-- Й-а, -- папярхнуўся ён, калі голас учотчыцы прагучаў нібы выстрал. -- Я...

-- Хто -- я? -- пагрозліва запыталася жанчына. -- Прозвішча!...

-- Га... Гальга, -- прамовіў Андрэй і з жахам адчуў, што чарговым разам асаромеўся перад людской грамадой. Звычайна басавіта-грубаваты ягоны голас прагучаў фальцэтам.

-- Гагальга, -- пазначыла крыжыкам у сшытку учотчыца і параіла: -- Будзьце ўважлівы, мужчына.

-- Не Гагальга, а Гальга, -- паправіў Андрэй учотчыцу наконт свайго позвішча, ды лепей змаўчаў бы -- у наступны міг натоўп выбухнуў рогатам.

-- Загагатаў, гусак, -- крутнуўся наперадзе карантышка, не стрываўшы, відаць, таго, што на яго навісала і нібыта прыгінала долу высокая Андрэева постаць. Пачуўшы карантышкавы жарт, навокал зноў зарагаталі.

Андрэя кінула ў пот: гэтак асаромецца! Каб не людзі наўкола, варта было б ухапіць гэтага недаростка за карак -- і трасануць у паветры! Адкуль ён толькі ўзяўся? За тыдзень дзяжурства каля магазіна "Мэбля" Андрэй шмат каго запомніў з чаргі, асабліва тых, хто быў перад ім, але гэтага каржакаватага мужчыну ён бачыў

упершыню. Суцішыўшы злосць, ён падумаў, што карантышка, мажліва, з тых людзей, якія стаяць у чарзе далёка ззаду, і цяпер вырашылі пракантраляваць першых чаргоўцаў, каб, крый божа, тыя не змухлявалі, не запісалі ў свой сшытак каго-небудзь са сваіх знаёмых. А такі грэх, як аказалася, ужо меў месца; быў ён выкрыты суткі таму вось гэтакімі ўсюдыіснымі, жвавымі, нахабнымі, як карантышка, канцавікамі -- людзьмі, якія замыкалі чаргу. На што яны, гэтыя людзі, спадзяваліся, бачачы перад сабою агромісты натоўп, адзін Бог ведаў, ды ўсё ж яны пакуль даймеліся свайго: прагналі з учотчыкаў нейкага Сікорскага, ды яшчэ ледзьве не выгналі з чаргі, узняўшы енк, што той парушыў парадак нумарацыі. Андрэю шкада было гэтага хлопца ў кашлатым сабачым трыбусе -- цяперака той, мабыць, вельмі напалоханы, не адыходзіў ад дзвярэй магазіна, а замест яго абралі рабіць пераклічку вось гэтую невялічкую, у балоні, жанчыну, якая пад пільным надзорам канцавікоў пачала выкрэсліваць з чаргі тых, хто не прыходзіў ці нават пазніўся прыйсці ў пазначаны час на праверку. Цяпер каля ўчотчыцы трэба было трымаць вуха востра; хоць ужо і асіпла, аднак вось як рэжа сярод ночы:

-- Дзевяноста другі!..

-- Я. Хомчанка...

-- Дзевяноста трэці!..

-- Тут. Барадуль.

Андрэй адчуў палёгку. Пераклічка, быццам нейкі шматгалосы вал, перакацілася праз яго і пакацілася далей, зводзячы людскія нервы, і спыніцца яна толькі на нумары 150-м. Далей будзе ўжо другі ўчотчык, будзе другі шчыльны людскі натоўп, спрэсаваны ў чаргу недзе да нумара 300. За гэтым натоўпам -- трэці, за трэцім --

чацвёрты... І гэтак далей і далей -- не ўгледзець нават канца чаргі ахвотнікаў набыць дэфіцытную мэблю. Але што яму, Андрэю, да гэтага, ён жа ў чарзе адзін з першых, можна сказаць, шчасліўчык. Кум караю і сват міністру! Далажыў учотчыцы, што ён, Гальга Андрэй Іванавіч, тут, каля магазіна “Мэбля”, значыць, на сваім месцы -- цяпер можна і расслабіцца. Так, яму пачуваецца лёгка і вольна! Хаця не, трэба яшчэ дачакацца, калі адгукнецца пад нумарам 150-м нехта Касабуцкі, калі абвесцяць час наступнай пераклічкі, -- вось тады можна будзе расслабіцца напоўніцу, вырвацца на волю з атачэння злосных, знерваваных людзей...

-- Сто дваццаць дзевяты...

-- На месцы. Фядотаў.

-- Сто трыццаты...

-- Я. Вальковіч.

Сціснуты з усіх бакоў, Андрэй стаяў нерухома, слухаў, як людзі, не саромячыся, выкрыкваюць свае прозвішчы, і ўсміхаўся. І раптам падумаў: дзе ж іхняя гордасць?.. І яго?.. Ён міжвольна падаўся наперад, каб выйсці з натоўпу, і зноў атрымаў ад карантышкі моцны ўдар локцем у жывот.

-- Сто сорок першы... -- намагалася крычаць звонка сіпатая учотчыца.

-- І сто сорок другі.. -- раўнуў за Андрэевай спінай бас. -- Я тут. З жонкаю... Палуянавы мы...

-- Во дзялок. Яшчэ б і цешчу прыхапіў, -- прагучаў услед другі мужчынскі голас, і натоўп адразу зарагатаў.

-- Цыцні! -- спыніў вастраслова густы бас, і -- дзіва! -- натоўп імгненна змоўк.

-- Сто сорок трэці... -- пасля працяглай паўзы асмелілася падаць голас учотчыца.

-- Ігнатовіч. Я тут...

-- Сто сорок чацвёрты... -- пакацілася далей пераклічка.

-- Я... Снітко, -- адгукнулася жанчына.

-- Сто сорок пяты...

-- Ёсць. Гарбачоў.

-- Пляменнік дзядзькі крамлёўскага... -- зноў падаў голас вастраслоў, і зноў натоўп зайшоўся нервовым смехам. А калі адсмяяўся -- пачулася злоснае:

-- Каб так... Таму пляменніку, як і ягонаму дзядзьку, на сподачку ўсё падносіцца. Сволачы! Камунізм абяцалі... За самым неабходным і то цяпер таўкатня! Такою краіну збаёдалі...

-- Сто сорок шосты... -- далей павяла рэй учотчыца.

Андрэй сцепануўся. Божа, як нязносна ў натоўпе! Ён адпіхнуў карантышку, каб не ўзбіцца на ягоны локаць, убок і падаўся на вулічны прастор. Дзіўна: перад ім паслухмяна расступаліся; праз гэтую гушчу, якая тут жа злівалася за ягонай спінай, ён выйшаў да пляцоўкі аўтобуснага прыпынку. Спыніўся.

-- Сто пяцідзiesiąты... -- даляцеў да яго ўжо здалёк голас учотчыцы.

-- ...

“Сто пяцідзiesiąты”, нехта Касабуцкі, не адгукаўся.

-- Прэч яго з чаргі! Выкрэслівай!.. -- патрабаваў натоўп.

-- Спакойна! -- засіпела учотчыца. -- Вы людзі ці хто? Сто пяцідзiesiąтага выкрэсліваю. Наступная пераклічка -- а шостаі гадзіне раніцы. Будзем выстрайвацца... Памятайце: уваход у магазін -- толькі па пашпартам!

Пачуўшы гэтую абвестку, натоўп, быццам з яго знялі нябачны вобад, імгненна распаўся. Хаатычны людскі рух падхапіў Андрэя; праз хвіліну яго вынесла на учотчыцу, і, абмінаючы яе, ён пачуў:

-- Прабачце, -- звяртаўся да учотчыцы мужчына з бародкаю, у паліто з каракулевым каўнерам і ў каракулевай папасе. -- Я -- Богуш. Крыху спазніўся. Мой нумар -- семдзесят пяты...

“З’явіўся, інтэлігент!” -- пасміхнуўся Андрэй. Ад думкі, што гэты барадач таксама пільнуе чаргу, павесялела на душы.

2

Асцярожна, каб не сутыкацца са сноўдаючымі туды-сюды чаргоўцамі, Андрэй выбраўся з людской гушчы. Прама перад ім адкрылася знянацку вуліца Камуністычная, спрэс засыпаная свежым снегам. Месячы коламі снег, марудна ехала легкавушка. Яна наблізілася, праехала міма. Андрэй спыніўся, праводзіў яе позіркам, глыбока удыхнуў паветра -- і быццам пашырэў у плячах! Нават, здалося, палягчэў набраклы холадам кажухок. Андрэй паглядзеў на магазін: процьма людзей прыліпла да яго рыхтык рой; угары, над стрэшкай, чырвоным неонам свяцілася шыльда “Мэбля”, і яна, гэтая шыльда, незнарок стала адбіткам той мэты, дзея якой сабраліся гэтыя людзі каля магазіна. Мэбля, мэбля, мэбля... Гэтая думка даймала ўсіх; яна, уявіў Андрэй, нібыта электрычная спіраль, распалілася да чырвані і ўзляцела ўгору, зачাপілася там за франтон дзевяціпавярховіка.

Андрэй скурчыўся: вогая ноч; калі доўга стаяць на ветры, марозец падбіваецца і пад кажухок... Пэўна, ён дужа прамёрз за тыдзень -- во колькі вечароў топчацца тут з часу, калі жонка радасна абвясціла, што -- ёсць Бог на свеце! -- выпала ўдача заняць чаргу ў мэблевы магазін і зрабіць там заказ і яны праз

месяц ці праз два, хай нават і праз год, але абавязкова набудуць мэблю. Во як пашанцавала! Жончынай маці, Любові Міхайлаўне... Так, так... Андрэвай цешчы! Гэта яна ў аўторак апоўдні ехала па Камуністычнай, ды глядзь -- каля магазіна "Мэбля" таўкуцца людзі! Не стрывала ўвішная пенсіянерка, на наступным прыпынку скочыла з аўтобуса -- і да іх...

-- Вось так і запісала нас мама ў чаргу па мэблю, -- падаючы вячэру, распавядала жонка Андрэю, калі ён вярнуўся дамоў з работы і сеў за стол. -- Мы восемдзсят сёмыя, недалёка ад пачатку. Дэфіцытнай мэблі і нам перападзе. Цяпер толькі трэба чатыры разы ў суткі гэтую чаргу пільнаваць: раніцой -- а шостаі, удзень -- а дванаццатай, а шостаі увечары і апоўначы. Раненька і ўдзень будзе маці на варце, я -- увечары, калі буду вяртацца з працы, а ты, мой даражэнькі, уначы. Ноччу нам страшна.

-- Чарга?.. Мэбля?.. Глупства нейкае, -- падзівіўся Андрэй, жуючы дранік. -- Навошта нам яна? У нас жа ёсць... Дарэчы, хіба ў нас грошы ёсць на тую мэблю?..

-- Маці грошы дае, -- жонка паставіла на стол кубак з чаем.

-- Вось яно што, -- папярхнуўся Андрэй. -- Тады так і кажы: трэба дапамагчы маці атаварыцца. Ратаваць яе грошы, пакуль інфляцыя іх не з'ела. Вось дык цешча... Ай-да Любоў Міхайлаўна! Плакалася: бедная, бедная... А тут і на машыну запісалася, і...

-- Не кпі з маёй мамы, -- павысіла голас жонка. -- Дзеля каго яе клопат? Ты ж будзеш ездзіць на гэтай машыне...

-- Добра, добра, Светачка, -- згадзіўся Андрэй. Ён адсунуў убок талерку, сёрбнуў гарбаты. -- Толькі вось... Усё-ткі я хірург... Урач... Мяне шмат хто ведае. Сорамна неяк...

-- Ты калі апошнім разам быў у магазіне? Ды там цяпер такое... Такое... Нічога няма! Людзі нібыта звар'яцелі -- з пачкамі грошай носяцца, сварацца... Толькі і чуеш: інфляцыя, інфляцыя... Начальства ў чэргах, а ты: хірург я!.. Ты ў нас такі далікатны... Божачка, усё на мне: магазін, кухня, дзеці, кватэра... А ты -- скальпель у руку, і больш нічога табе не трэба... -- завялася жонка, што можна было толькі моўчкі, як непераадольную стыхію, перацярапецць, перачакаць...

-- Што ж, станем і мы ў чаргу, -- сказаў Андрэй, калі жонка аціхла. -- Паглядзім, што з гэтага выйдзе.

Святлана адыходзіла вельмі хутка.

-- Так што, мой любы гаспадар, давай, круціся, -- задаволена сакатала яна праз хвіліну, мыючы посуд над ракавінай. -- Вячэрай, адпачні ў свайго тэлевізара -- і на пост, да магазіна, калі не умееш пакарыстацца сувязямі. Ой, Андрэйка! Мы з мамай нават выбралі, на якую мэблю запішамся... Гасцінны гарнітур -- "Алеся", спальны - - "Шчара", кухонны -- "Вязынка", сценка -- "Палессе"... Ну як? Ты мяне чуеш?..

-- Чую, чую... -- бадзёра адказаў Андрэй пад шум вады з крана. -- Калі твая маці гэта выбрала, дык чаго ж... Добры выбар.

... Так Андрэй аказаўся каля магазіна "Мэбля".

Ідучы на пераклічку першым разам, Андрэй думаў убачыць каля мэблевага магазіна цэлае зборышча, і нават здзівіўся, што праверку чаргі хуценька, нібыта па-змоўніцку, правяла невялікая купка людзей. Ён скеміў, што гэта былі тыя, хто сам запісаўся, ды яшчэ дабавіў у чаргу і сваіх знаёмых, таму і пералік вёўся на паўголаса, часта аднаму чалавеку выпадала называць шэраг прозвішчаў. Андрэй з цікавасцю назіраў за хлопцам, які вылучаўся

сярод другіх чаргоўцаў сваім кашлатым, з янотавай футры трывухам. Хлопец запісваў самапіскай у вучнёўскі сшытак прозвішчы, называў нумары... Андрэй, помнячы жончын наказ, адразу адгукнуўся на нумар “восемдзесят сем”. На міг здалося, што ўсе, хто быў на пераклічцы, разам паглядзелі на яго, на вядомага ў горадзе ўрача-хірурга Андрэя Іванавіча Галыгу, недаўменна вылупілі вочы, маўляў, ха, і ён тут, у змове з гэтымі людзьмі... Але нічога, абышлося -- ніхто здзіўлена не ўскрыкнуў, не засмяўся; назваў ён сваё прозвішча -- і быццам яго не стала, а мо і зусім не было... Праз колькі хвілін пасля таго Андрэй нават павесялеў, адчуў, што яго тут прынялі за свайго, і пакуль хлопец у кашлатым трывусе праводзіў пераклічку, зусім асвойтаўся, стаў разглядаць, хто ж ў такі позні час ладзіць каля дзвярэй мэблевага магазіна тайны сход. Тут былі маладыя і сталья людзі, мужчыны і жанчыны. Жанчын было шкада -- мёрзнуць; мабыць, не было ў іх каго замест сябе паслаць сюды... Калі пераклічка скончылася, усе гэтыя людзі скупкаваліся яшчэ шчыльней, падаліся бліжэй да гаспадара кашлатага трывуха -- аказалася, ён рабіў інструктаж, як трэба паводзіць сябе каля магазіна. Андрэй даведаўся, што іхняй чарзе пагражаюць людзі, якія не змаглі запісацца ў ліку першых, гэтыя людзі могуць утварыць сваю чаргу, таму трэба і ўначы і ўдзень пастаянна ахоўваць дзверы магазіна, не падпускаць да іх другія чэргі. Ад такой неспадзяванкі людзі незадаволена загулі, аднак учотчык прапанаваў тэрмінова ствараць дзяжурныя групы. Такія групы патрэбны толькі нанач; хлопец ў кашлатым трывусе запэўніў чаргу, што ён сам са сваімі таварышамі такое дзяжурства каля дзвярэй мэблевага магазіна будзе несці ўдзень, да той пары, пакуль не пачнецца запіс на мэблю. Гэтая прапанова адразу ўсім

спадабалася, чаргоўцы даволі хутка вырашылі, якая колькасць варты патрэбна, і сталі разбівацца на групы. Андрэй таксама паддаўся гэтай мітусні, задумаўся, калі, якой ноччу ён можа прыйсці сюды на гэтае дурацкае дзяжурства. Ды раптам спахапіўся: ён не зможа! У яго ж запланаваныя аперацыі, мажліва, будуць тэрміновыя начныя выклікі да цяжка хворых... Хто ведае, вось вернецца ён праз гадзіну дахаты -- а ля пад'езда ўжо чакае яго дзяжурная машына!..

Андрэй праціснуўся да хлопца ў кашлатым трывусе, прычакаў, калі ад таго адыдзе кабеціна ў рыжай лісінай футры, і спытаў:

-- А гэта... нічога, калі я не падзяжуру ўначы. Разумееш, братка, не выходзіць...

-- Ну дык жонку запішыце, -- параіў учотчык.

-- Не выпадае. Дзеці малыя, а я -- хірург... Мяне і ўначы ў бальніцу выклікаюць.

Хлопец задумаўся. Паглядзеў у свой сшытак, няўпэўнена прамовіў:

-- Я пазначу. Які ваш нумар?

-- Восемдзсят сёмы. Гальга.

-- Так. Ёсць.

-- Хачу цябе папрасіць, каб ты... -- Андрэй падступіў да хлопца бліжэй, працягнуў ціха: -- яшчэ і раніцою, а шостай гадзіне, мяне адзначаў...

-- Ну гэта ўжо нахабства, -- засмяўся учотчык. -- Кажаче, хірург?.. Добра, буду адзначаць... Можна калі-небудзь аддзячыце. Аперацыяй...

-- Няма праблемаў, -- усміхнуўся Андрэй. -- Толькі я хірург па яйках. Калі што -- гладка адцяпаю.

Хлопец у кашлатым трывусе няўцямна паглядзеў на яго -- і раптам зарагатаў:

-- Ну, дзядзьку, ты і даеш!.. -- перайшоў ён на панібрацтва. -- Запомню цябе...

-- І я цябе, -- запэўніў Андрэй. -- Як зваць?..

-- Міхасём... Міхась Сікорскі.

-- А я Андрэй Іванавіч. Што ж, бывай здаровы, Міхась. Толькі не падвядзі. Помні: раніцою мяне не будзе...

Вось так удала схадзіў Андрэй першы раз да магазіна “Мэбля”. Дахаты ён вяртаўся ў добрым настроі, мяркуючы, што такімі лёгкімі праверкі будуць на працягу тыдня і не перашкодзяць рабоце; з дапамогаю Міхася Сікорскага яны ўвогуле пададуцца забаваю.

Аднак ён памыліўся. Праз суткі, калі апоўначы Андрэй зноў прыйшоў сюды, тут ужо віраваў страшэнны натоўп. Не чакаў ён такога дзіва, хоць жонка, схадзіўшы на пераклічку ўвечары, папярэдзіла, што каля магазіна “Мэбля” ўжо не прапіхнуцца. Людзі таўкліся, перагукваліся, нешта даказвалі адно другому, і Андрэй зразумеў: каб утрымацца ў чарзе, трэба будзе папрацаваць плячом, адштрыхоўваючы ўбок нахабнікаў. Ён болей не спадзяваўся на дапамогу ўчотчыка Міхася, сам прасачыў, каб той абавязкова паставіў у сваім сшытку насупраць ягонага прозвішча патрэбную паметку.

Раннім ранкам замест цешчы, якая нечакана прыхварэла, ён зноў быў каля гэтага магазіна, і пасля пераклічкі адразу паехаў на работу. І тут Андрэй сур’ёзна задумаўся: як быць з чаргою далей? Назаўтра, а гэта была пятніца, запланавана складаная аперацыя на нырках, да яе ўжо рыхтавалі старога селяніна Васіля Рыгоравіча

Сурмана, якога Андрэй падбездэраваў як мог, -- таму перад аперацыяй трэба добра выспацца; на ранішнюю пераклічку ён не пойдзе! Добра, калі цешча ачуняе... А калі не?.. Жонка “аддзяжурьць” удзень і ўвечары, дзеля гэтага адпросіцца нават з работы... А вось заўтра раніцою?.. “Эх, цешча, цешча... Заварыла кашу, а сама...” -- пазыхаючы, Андрэй пераступіў парог уралагічнага аддзялення і заняўся бальнічнымі клопатамі.

Пасля згамтаных двух начэй Андрэй выглядаў няважна; старшая медсястра Вольга Хруцкая нават занепакоілася: ці не захварэў ён? “Праклятая чарга, -- у думках наракаў Андрэй. -- Хто б дапамог абмінуць яе?” Андрэй не хацеў, каб пра ягоны мэблевы клопат ведалі калегі, ды зразумеў: без калег не абысціся. Добра было б звярнуцца да загадчыка аддзяленнем Івана Жукоўскага, які мае вялікія сувязі, ды той у ад’ездзе, на курсах павышэння кваліфікацыі. Пакінуў Жукоўскі на ўралагічнай “гаспадарцы” яго, Андрэя Гальгу... Адказнасці -- па горла, а тут яшчэ гэтакая, каб яна спарухнела, чарга... Папрасіць дапамагчы Якава Лекаха?.. Але гэты ўрач думкамі і душой ужо ў Ізраілі -- праз пару дзён звальняецца... Урач Вадзім Сасноўскі!?. Прасіць гэтага прайдзісвету, які цішком лечыць чынуш ад трыперу? Вунь і цяпер у ягонай палаце такі дагледжаны “нырачнік”... Пэўна, з дазволу загадчыка аддзяленнем Івана Жукоўскага.

Павагаўшыся, Андрэй звярнуўся ўсё ж да Сасноўскага.

Вадзім ахвотна ўзяўся дапамагчы. Сеў за тэлефон -- і праз хвіліну дамовіўся сустрэцца з нейкім функцыянерам гарадскога гандлю Белахвосцікам.

-- Ты павінен помніць гэтага хлюста... Летась у нас “даадпачываў” пасля адпачынку ў Крыму, -- весела сказаў Вадзім, калі паклаў слухаўку.

-- Не помню. Я помню тых, хто быў пад маім скальпелем.

-- Ат, не забівай лішнім сабе галаву. Мы гандляру дапамагі?.. Дапамагі! Цяпер яму пара нам падсабіць, -- засмяяўся ўвішны ўрач.

Пасля размовы з Сасноўскім Андрэй павесялеў: няўжо яго запішуць па-за чаргой на пакупку мэблі?! Увесь гэты дзень ён быў у добрым настроі; нават не раздражняла дакучлівая ўважлівасць старшай медсястры Вольгі Хруцкай, гэтай, як яе называлі за вялікую набожнасць, “божай кароўкі”, якая днявала і начавала ва ўралогіі, даглядаючы хворых. Ён даўжэй, чым звычайна, праводзіў ранішні медыцынскі агляд, жартаваў з хворымі, затрымаўся надоўга каля Сурмана -- падбадзёрваў хворага, каб той не збаяўся і не адмовіўся ад заўтрашняй аперацыі...

Самай цяжка хвораі у аддзяленні была Ларыса Первенёнак, зусім яшчэ дзяўчо, першакурсніца педінстытута -- у яе адказвалі ныркі. Андрэй патэлефанаваў загадчыку абласнога нефралагічнага аддзялення Чавуру, і зноў той не згадзіўся прыняць да сябе хворую.

-- Хто яна табе? -- спытаў Чавур. -- Радня?.. Знаёмая?.. Знаёмая знаёмых?.. Чаго ты так дбаеш?

Андрэй зазлаваў:

-- Што ж, павязу яе без абласнога дазводу ў Мінск. Там прымуць. А вы, Валерый Пятровіч, як чалавек, які прыбраў да сваіх рук штучную нырку, не крыўдуйце на мае скаргі!.. Бачыць Бог, я гэтага так не пакіну.

-- Дурань, -- спакойна адрэгаваў на пагрозу Чавур. -- Хоць ты і выдатны хірург і рыхтуеш сябе да трансплантацыі нырак -- усё роўна дурань. Чулівы дурань... Усім не дапаможаш. Такіх, як твая хворая, у чарзе да штучнай ныркі ў мяне з паўсотні чалавек. Яны ў горшым стане. Аднак ты мяне дастаў... Вязі сваю смяротніцу -- у абход чаргі прадоўжым ёй жыццё. Толькі запомні: хуткай перасадкі ныркі ёй не будзе. І Мінск гэта не забяспечыць.

-- Вы толькі не дайце атруціцца ейнаму арганізму, -- узрадаваўся Андрэй, нікольні не крыўдуючы на Чавура за "чулівага дурня". -- Я за гэты час знайду донарскую нырку. Увесь свет пастаўлю на ногі, але знайду. Сам вазьмуся рабіць аперацыю...

-- Угаварыў, -- засмяяўся Чавур. -- Сёння ж вязі сваю дзяўчыну да мяне. Будзем ратаваць разам...

Клопат пра Ларысу Первенёнак заняў амаль увесь рабочы дзень. Па палудні ён сам сабраў яе ў дарогу. Доўга сядзеў ў палаце, гутарыў з ёю, хацелася па-бацькоўску падтрымаць дзяўчыну, каб яна паверыла, што будзе жыць. Ён баяўся глядзець ёй у вочы -- вялікія, шэрыя, прыгажосць якіх ужо засланыя невыводны сум. "Даверся мне, Лора. Усё будзе добра, -- неяк суха, па-казённаму дадаў Андрэй, калі выказаў усе парады, і спахапіўся: -- Толькі ж не забудзь пра нашу дамову: запрасі мяне на сваё вяселле..." Дзяўчына ўважліва паглядзела на яго і квола ўсміхнулася. "Яна выжыве. Абавязкова выжыве..." -- падбадзёрваў сябе Андрэй і паверыў, што так яно і будзе. Ён сам праводзіў хворую да машыны, і калі Ларыса паехала, адчуў, што гэтым днём зрабіў тое важнае, чаго яшчэ не выпадала рабіць яму як урачу. Адчуванне гэтага не пакідала яго да канца рабочага дня. Што б ён ні рабіў --

займаўся дакументацыяй ці вёў прыём хворых -- душэўны уздым перапаўняў яго; здавалася, супрацоўнікі аддзялення, хворыя сталі іншымі -- вясёлымі, ветлівымі, уважлівымі... Ён не заўважыў як звечарэла, і калі надышоў час збірацца дахаты, здзівіўся: чаго гэта ён такі шчаслівы?.. Толькі вось... За ўвесь дзень не ўспомніў пра сваіх дзяцей!

Назаўтра, у пятніцу, Вадзім Сасноўскі сказаў Андрэю:

-- З Белахвосцікам выйшаў "аблом": не можа гэты чыноўнік запісаць на мэблю па-за чаргою. Дробная сошка! Аказалася, пастаўку мэблі ў горад кантралюе сам мэр, і цяпер яна будзе размяркоўвацца пад ягоным пільным наглядам. Нават дырэктары мэблевых магазінаў ад гэтага свабодныя... А ў суботу будзе ўрачысты запіс...

-- Які такі ўрачысты? -- не зразумеў Андрэй.

-- Які, які... -- паціснуў плячыма Вадзім. -- Ну гэта... на сталах чырвонае сукно, кветкі... Прамовы... можа, канцэрт дадуць. Хіба сам не ведаеш, як мы любім такое? Белахвосцік адно цвёрда паабяцаў: калі што-небудзь з мэблі пасля запісу застанецца -- абавязкова дапаможа...

-- Пайшоў ён... -- адмахнуўся Андрэй. -- Буду яшчэ ім займаць голаў...

Андрэй рыхтаваўся рабіць чарговую аперацыю і за клопатамі забыўся пра гэтую размову.

Аперацыя прайшла ўдала. З работы Андрэй вярнуўся дахаты у добрым настроі, распавёў жонцы пра Белахвосціка і Сасноўскага.

Святлана здзівілася:

-- Навошта ты прасіў Сасноўскага? Гэтага пустабрэха? -- жонка чамусці недалюбвала гэтага ўрача. -- Калі ўжо прыніжацца,

дык лепей перад Лекахам. З усіх вас у аддзяленні ён адзіны на вартае здольны.

Андрэй нібыта не пачуў жончын кпін, сказаў пра ўрача-рэаніматара:

-- Ну, Яшку ўжо да лямпачкі нашы турботы. Праз месяц будзе ў Ізраілі. На сваёй старажытнай радзіме...

-- Яшчэ не звольніўся?..

-- Падаў заяву. -- Андрэй адчуў, што жончын настрой пачынае “зашкальваць”. -- Шкада, класны ўрач ад’яджае...

-- І правільна робіць. З нашага быдлятніка толькі і застаецца бегчы. Можа і мы, Андрэйка, куды-небудзь, га? -- стомлена прапанавала жонка, седзячы ў крэсле перад тэлевізарам. У Польшчу, напрыклад?.. У мяне ж польскія карані...

Андрэй абьякава махнуў рукой:

-- Так нас пань і чакаюць...

-- Тады давай адпачні -- і да магазіна, -- металёва зазвінеў жончын голас. -- Раз нам жыць на гэтай задрыстанай зямлі. Ды пашпарт не забудзь. Заўтра запіс.

-- Ведаю. Наперадзе, калі што не здарыцца ў аддзяленні, два выхадныя. Так што здужым, -- адказаў ён і стаў збірацца гэтым разам да магазіна на начное дзяжурства. Схадзіў да суседа Міколы, заўзятага рыбака, разжыўся ў яго кажушком, ватнымі нагавіцамі, валёнкамі... Сусед прапанаваў яшчэ рукавіцы з аўчыны... “Ну, цяпер не прападу”, -- узрадаваўся Андрэй і паабяцаў Міколу, што заўтра яны “гэтую справу абавязкова абмьюць”.

“Куды цяпер?” -- падумаў, стоячы на ўскрайку тратуара Андрэй, дый усміхнуўся ад недарэчнага пытання. Гоман, крыкі людзей, што віравалі каля магазіна, выклікалі сумоту. Нікуды не сысці, не адарвацца ад шумнага натоўпу, які пасля пераклічкі разладзіўся, распаўся на купкі і цяпер, здавалася, не меў ніякай моцы -- ідзі сабе да магазінных дзвярэй, станавіся там першы і ніхто адтуль не прагоніць. Але гэта толькі здавалася. Ледзь пачуецца трывожны вокліч -- і чаргоўцы тут жа збіваюцца у гурт, гурт жорсткі, гатовы далёка адагнаць неабачлівага чужынца. Ужо і Андрэй схіляецца да такой еднасці; вось стаіць ён, быццам непрыкаяны, пры дарозе, а сам рады, што ён сярод гэтых людзей, якія віруюць каля магазіна... Там цяпер і “лётчыца” Іванова, і інтэлігент Богуш -- гэта ягонья, Андрэевы, арыенціры; за імі ягоная чарга. Мабыць, і яго, Андрэя, узялі за арыенцір -- лёгка запомніць: цыбаты... Але сёння, мабыць, цяжка пазнаць Андрэя тым, хто стаіць за ім у чарзе: звычайна ён прыходзіў на пераклічкі франтаваты, у дэміпалітоне, а вось сёння -- у кажушку ды валёнках. Слаўна ўсё-ткі экіпіраваў яго на гэтую ноч сусед Мікола. Вось як добра і цёпла, утульна ў кажушку!.. Праўда, сёння і мароз - - так сабе: ці то ён ёсць, ці то яго няма... Псуе настрой толькі імжа; у святле ліхтароў яна -- срэбная, нібыта хто рассыпаў у паветры пудру... Непрыемна кранаецца твару, сырой робіць аўчыну...

Андрэй паставіў каўнер кажушка стаўбурком -- цяпер можна было ўвогуле доўга стаяць нерухома дый назіраць за людзьмі, што сноўдаліся каля магазіна, стаяць нікому не замінаючы. А калі яшчэ прытуліцца да дрэва... Праз нейкі час Андрэй зразумеў, што для такога занятку выбраў не лепшае месца. Па вуліцы несліся машыны, і пры кожным іх набліжэнні накатваўся вал непрыемнага шуму. Лепш было пашукаць іншы прытулак. Але дзе?.. Андрэй

адышоў ад дарогі на сярэдзіну тратуара і пакльпаў павольна ўздоўж магазіна, выглядаючы, дзе б можна было прытуліцца. Вялізныя вокны-вітрыны, зацягнутыя шторамі, з-за якіх прасвечывалася на вуліцу кволае святло, -- гэта і былі “сцены” магазіна; хіба ж можна было да іх прыткнуцца? Дый купкі людзей таўкліся пры іх -- усё роўна не знайшоў бы ён тут спакою. Трэба было адысці куды-небудзь далей, пашукаць на ўдачу яму лавачку... Ды ў гэты момант Андрэй убачыў тое, што бачыў і добра ўжо вывучыў раней -- у адным з вокнаў-вітрынаў вялізны стэнд, на якім было дасканала распісана, што і ў якой колькасці з мэблі будзе раніцою прапанавана магазінам для заказу. Андрэй не стрываў, зноў накіраваўся да гэтага стэнда і паверх галоў чаргоўцаў, якія стаялі паўкальцом перад шклом, стаў чытаць пералік тавараў. Штора прыглушала святло, але і паўзмроку было дастаткова, каб разабраць на белай паперы вялікія літары.

Ён прачытваў радок за радком. Ніякіх змяненняў... Гарнітуры, канапы, шафы... Шмат што з мэблі прапаноўвалася ў продаж і гэта супакойвала, нават абуджала ціхую радасць. Быў у пераліку і гасцінны гарнітур “Алеся”, пра які казалі жонка, прапаноўвалася для запісу ажно дзесяць камплектаў. Вельмі дарагіх... “Мабыць, і хопіць мне, хто за вялікія грошы на яго спакусіцца...” -- які ўжо раз прыкінуў свой шанец Андрэй. Аднак, мусіць, гэтак жа думалі і другія чаргоўцы. Вось колькі наўкола іх, і ўсе спадзяюцца, што лепшая мэбля будзе іхняй. Андрэй сабраўся ўжо адысці ад стэнда, ды раптам пачуў:

-- Андрэй Іванавіч?.. А я ўсё гадаю: гэта вы ці не?

Андрэй павярнуўся на голас і ўбачыў каля сябе апранутага ў “аляску” мужчыну. У тым святле, што лілося з вокнаў-вітрынаў і

неонавай рэкламы, рысы ягонага твару глядзеліся невыразна, таму цяжка было пазнаць, хто гэта. Да таго ж Андрэй адчуў: калі ён дзе-небудзь і бачыў гэтага чалавека, дык, мусіць, даўно, выпадкова... Ён разгубіўся:

-- Ага, я...

-- Э-э, тады справа дрэнь, калі такія людзі, як мы, у чарзе, -- шырока ўсміхнуўся незнаёмец. -- Проста не верыцца...

-- А чаму б і не? -- не згадзіўся Андрэй. -- Прабачце, з кім маю гонар...

-- Ды Сіланцеў я... Аляксандр Міхайлавіч. Бачу: не пазналі. Памятаеце: летась вы мне аперацыю рабілі. Пасля выздараўлення я вас запрашваў да сябе ў госці. Яшчэ падзякаваў праз гарадскую газету...

-- А-а, -- працягнуў Андрэй, напінаючы памяць: пэўна, гэты Сіланцеў быў не з цяжка хворых, таму і не запомніўся. -- Ну як жа, як жа... Прыгадваю... Рады бачыць вас здаровым. Нават адважыліся дзяжурьць тут...

-- Эх, Андрэй Іванавіч! -- уздыхнуў Сіланцеў. -- Хто цяпер пра здароўе дбае. Носішся як ачмурэлы, высалапіўшы язык... Вось вы, дасведаны чалавек, скажыце мне, дакуль такі бардак будзе?

-- Не ведаю, -- паціснуў плячыма Андрэй. -- Я палітыкай не займаюся.

-- Дый мне, прабачце, яна да аднаго месца... Але калі ў крамах пуста, міжвольна палітыкам станеш. Учора тут адзін дзівак, пэўна, з камуняк, саромеў чаргоўцаў, маўляў, чаго сабраліся... Ледзьве ногі ўнёс... Вось такая сёння палітыка. Ведаеце што, Андрэй Іванавіч... Пайшлі да мяне -- я непадалёку жыву. Пасядзім, чаі паганяем. Сагрэемся. Ніхто нашу чаргу не адбярэ...

-- Не, вялікі дзякуй, -- адмовіўся Андрэй. За апоўначы ўжо. Няёмка турбаваць вашых дамачадцаў.

-- Ды яны не спяць. Усе нібыта на вулкане. Зяць, жонка гатовы мяне падмяніць.

-- Не, не, дзякуй, -- ужо рашуча адмовіўся Андрэй. -- Я таксама думаю падацца дахаты. Але крыху пазней. А вось вам трэба хутчэй у цяпло. Як урач кажу...

-- Я гэта і сам разумею. Не буду развітвацца, яшчэ пабачымся. Дарэчы, я ў чарзе 317. А вы?

-- Я... -- запнуўся Андрэй. -- Крыху наперадзе...

-- Добра. Раніцою знайду вас. Пачастую гарачым чаем з тэрмаса, -- сказаў Сіланцьеў і, адступіўшы ўбок, адразу прапаў у людской гушчы.

Андрэй пазмрачнеў: вось і пазналі яго! Міжвольна пакратаў сябе па баку -- там вісела сумка з тэрмасам.

Ён адышоў ад вакна-вітрыны. Паўсюль усцяж магазіна было неспакойна. Людзі, людзі, людзі... Процьма людзей. Яны стаялі, размаўлялі, спрачаліся, смяяліся, сноўдалі з месца на месца... Яны былі разам, але паасобку -- непатрэбныя адзін аднаму.

Каб не адчуваць сябе разявакам, не замінаць гэтым людзям, Андрэй паволі рушыў уздоўж магазіна -- далей ад ягоных дзвярэй, ад гэтай таўкатні! Падумаў, што трэба патэлефанаваць дахаты: жонка, канешне, не спіць, хвалюецца, дзе цяпер ён, што робіць, што з ім?.. Дый прасіла званіць: паклала яму ў кішэню, калі адыходзіў на гэтае праклятае дзяжурства, жменю жэтонаў. Андрэй прыгледзеўся да залітых ліхтаровым святлом берагоў вуліцы, ці ёсць дзе тэлефон-аўтамат, і толькі калі прайшоў з паўквартала, убачыў тэлефонную будку. Падыходзячы да яе, запознена скеміў,

што трэба было ісці ў другі бок -- бачыў ён раней такую будку і каля мэблевага магазіна.

Жонка адазвалася адразу, як толькі ён набраў нумар. Толькі ціха; пэўна, каб не разбудзіць дзяцей, яна паменшыла зумер і перанесла да сябе ў спальню тэлефон.

-- На варце пільнай я стаю дубінай, ты ж можаш спаць спакойна да зары, -- дурасліва сказаў ён жонцы і ўслед за ейным усхліпам пачуў у слухаўцы:

-- Андрэйка, можа мы кінем усё гэта? Страшна мне... Не магу супакоіцца, усё думаю: дзе ты?..

-- Ты што гаворыш, Света? -- здзівіўся Андрэй на нечаканую жончыну пяшчоту. Цэлы тыдзень ганяла мяне, не давала спакою, і цяпер -- адбой?.. Што цешчы я скажу?.. Не турбуйся... Мне самому цяпер цікава. Гляджу на людзей, таўкуся сярод іх -- і адчуваю: самога пачынае распінаць нецярпенне. Псіхоз... Разумееш, людзі ў псіхозным стане...

-- Ты ўсё бачыш вачыма медыка, Андрэйка. Кідай ты гэты магазін і вяртайся дахаты. А маці я сама ўсё растлумачу...

-- Не, пабуду... Паназіраю. А ты -- спі! Дзеці як?

-- Спяць. Што ім да гэтага, -- пачулася як уздыхнула жонка. -- Ты ж толькі будзь абачлівы. Я ведаю цябе: калі што не гэтак, ты ж адразу на дыбкі...

-- Светлячок, -- усміхнуўся Андрэй. -- Я даўно ўжо не такі. Сівізна ўжо з галавы лезе. Спі, не турбуйся...

-- А ты не замёрз? -- зноў занепакоілася жонка. -- Цёпла табе ў кажушку?

-- Цёпла. Дый марозу, бадай, няма...

-- Каву пі...

-- Добра, добра... -- Андрэй вольнай рукою намацаў на баку скураную сумку, дзе знаходзіўся тэрмас з пітвом. -- Буду піць. Спі!..

Ён пачакаў, каб спачатку паклала слухаўку жонка, тады павесіў на рычажок сваю. Задумаўся: можа патэлефанаваць ў аддзяленне, пацікавіцца, ці спакойна ўначы ў ягонай “гаспадарцы”? Ён мала калі рабіў гэтак, без сумневу давяраў і ўрачам, і медсёстрам... Сёння тым болей можна было абысціся без такога званка: дзяжурылі ўрач Якаў Леках, медсёстры Анжэла Бабарыкіна і Зарана Жардзецкая -- яны дадуць рады і ў складаным становішчы. Дагледзяць і хворага Сурмана -- таму пасля аперацыі, канешне, пакутна. Андрэй вырашыў не званіць у бальніцу, выйшаў з тэлефоннай будкі вонкі, расправіў плечы... Прыслухаўся да ціхага шоргату. Гэта верхавы ветрык ледзь-ледзь разгойдваў вершаліны дрэў. “На адлігу ці на снег...” -- адзначыў Андрэй і пакрочыў да магазіна.

4

Каля магазінных дзвярэй зноў сабраліся ў гурт чаргоўцы.

“Колькі можна пералічваць адзін аднаго”, -- незадаволена падумаў Андрэй, аднак прыспешыў крок. Падышоўшы да гурта, крануў за плячо апранутага ў ватоўку хлопца, спытаў:

-- Што, зноў пераклічка? Казалі ж: да раніцы не будзе...

-- Не, не пераклічка, -- адказаў хлопец. -- Мужыкі раяцца, ці не адгарадзіць падыход да дзвярэй.

-- Адгарадзіць?.. -- здзівіўся Андрэй. -- Навошта? І чым?..

-- Ты што, дзядзьку, з Месяца зваліўся? -- засмяўся хлопец. -- Лаўкі трэба шукаць. Я даўно цябе прыкмеціў: тырчыш нібы

маланкаадвод. Ды, аказваецца, салага ў такой справе. Першы раз ў чарзе?

-- Ага, -- шчыра прызнаўся Андрэй, не зважаючы на тое, што хлопец паводзіць сябе даносна яго па-панібрацку.

-- Вось дачакаемся раніцы -- тады і ўбачыш, чаму трэба адгароджвацца барыкадай, -- зноў рагатнуў хлопец. -- Многа з'явіцца жадаючых патрапіць у магазін па-за чаргой.

Раптам гурт нібыта скалануўся, і праз разнабой галасоў прарваўся зычны барытон:

-- Хопіць мітынгаваць. Давайма разыдземся і пашукаем лаўкі! Гурт распаўся; Андрэй з хлопцам аказаўся у самай гушчы чаргоўцаў. Іх таксама падхапіла людская плынь, вынесла ледзьве не да самае дарогі.

-- Ну што? Пайшлі і мы, можа знойдзем дзе-небудзь лаўку, -- паглядзеў на Андрэя хлопец. -- Трэба варушыцца, каб не згібець на марозе...

На марозе? У сваім кажушку Андрэй амаль што не адчуваў холаду. Ён паглядзеў на апранутага ў ватоўку хлопца, сказаў:

-- Канешне, трэба. Толькі дзе, у якім баку тыя лаўкі шукаць?

-- Давай перайдзем вуліцу. Бачыш: прысады... перад музычнай школай? Там павінны яны быць...

-- Давай, -- згадзіўся Андрэй.

Абмінаючы натоўп, яны рушылі да газона, каб перайсці яго, а потым -- і саму вуліцу.

Хлопец ужо ступіў на заснежаны газон, як раптам Андрэй пачуў за спінаю воклік:

-- Пачакай...

-- Стой! -- Андрэй спыніў напарніка і азірнуўся.

Здавалася, усе наўкола рухаюцца, мітусяцца, кожны захоплены сваім клопатам -- хто ж гэта пазнаў яго? Ды раптам збоку да Андрэя падступіў мужчына ў мадняцкім кажушку.

-- Гэта я... -- сказаў ён Андрэю, быццам свайму знаёмцу. -- Ты ў чарзе пад якім нумарам?

-- 87-м, а што? -- намагаючыся пазнаць у начных прыцемках, хто ж гэта стаіць перад ім, адказаў Андрэй.

-- Слухай, ці не прадасі ты мне сваю чаргу? -- раптам спытаў “кажух”.

Андрэй скеміў, што перад ім -- незнаёмец.

-- Як гэта -- прадаць? -- не зразумеў ён. -- Хіба чаргу прадаюць?

Незнаёмец ціха засмяўся:

-- Тысячу даю... Разумееш...

-- Што, што?.. -- падступіў да “кажуха” Андрэевы напарнік. -- Тысячай спакушаеш?.. А ну пайшоў адсюль!

Незнаёмец адхінуўся ад хлопца і, набыўшы раўнавагу, зноў звярнуўся да Андрэя:

-- Ну як?..

-- Ды пайшоў ты!.. -- гэтым разам злосна адказаў за Андрэя напарнік і падштурхнуў у спіну “кажух”. -- Прыстала смала...

Андрэй не паспеў уцяміць, што за сутычка адбылася перад ім - няпрошаны ягоны абаронца ўжо цягнуў яго за рукаў. Яны хуценька перайшлі цераз газон, выйшлі на сярэдзіну пустэльнай ў начны час вуліцы і толькі тут Андрэй заўпарціўся:

-- Навошта ты так з ім? Можна, у чалавека нешта важнае?..

-- Я знаю ягонае “важнае”, -- злосна сплюнуў напарнік. -- Тысячу табе дасць -- і сам за цябе у магазін. Прыйдзе час -- купіць

мэблю, потым яе прадасць у трыдорага... І тысячу, што табе адсцягнуў, верне, ды яшчэ шмат тысяч пакладзе ў сваю кішэнь наварам. У-у, ненавіджу дзялкоў. Яны такіх цяльпукоў, як ты, дзядзька, нюхам чуюць.

Хлопец быў значна ніжэйшы, аднак такі рухавы, што Андрэй ледзь не падбегам паспяваў за ім.

-- Ну вось... Тое, што шукалі, -- напарнік звярнуў з дарожкі і па снежным цаліку пакрочыў да купкі пушыстых дрэў. Ідучы услед, Андрэй таксама разгледзеў пад дрэвамі заснежаную паркавую лаўку.

Яна была невялікаю, гэтая лаўка, утулена глыбока пад галлё. “Зручна тут бавіць час закаханым,” -- чамусьці падумалася Андрэю, і ён сказаў хлопцу:

-- Паслухай... Дарэчы, як цябе зваць?.. А то выйшлі на начную аперацыю і не ведаем адзін аднаго...

-- Віталём...

-- А мяне... Андрэем, -- назваўся Андрэй і прапанаваў: -- Можна, Віталь, не будзем чапаць гэтую лавачку? Пашукаем іншую?...

Напарнік засмяўся:

-- Шкада гняздэчка закаханых рушыць?.. Сапраўды, пад гэтымі вербамі летам -- як ў капне сена. Але калі будзе тое лета... Паставяць другую... А можна, і гэтую самую лаўку. Такой бяды.

“Сапраўды, вярба...” -- прыгледзеўся Андрэй да пушыстых дрэў. Пакуль ён марудзіў, Віталь пралез пад віслае голле і адтуль падаў голас:

-- Ну што, бяромся?..

Развёўшы ў бакі звонкае на марозе голле, Андрэй, добра-такі сагнуўшыся, падлез пад дрэва і, не разгінаючыся, таксама ўхапіўся за край заснежанай лаўкі.

-- Раз, два... Узялі! -- скамандаваў Віталь.

Андрэй паднатужыўся, ды марна: аказалася, лаўка моцна прымёрзла ножкамі да зямлі. Праз нейкі час ён знясілеў, перавёў дых.

-- Во зараза, -- аддыхваючыся, вылаяўся Віталь. -- А на погляд -- парушынка...

-- Давай за спінку -- і рэзка на сябе! -- прапанаваў Андрэй. Згорблены пад шатамі вярбы, адчуваючы спінай вецце, ён таксама зазлаваў ад няўдачы.

Ірванулі, ды так моцна, што лаўка, “стрэліўшы”, ажно перакулілася. Ратуючыся ад яе, Андрэй выскачыў з-пад дрэва.

Хлопец таксама адскочыў. Шумна дыхаючы, Віталь зноў вылаяўся:

-- Зараза. Цяжкая, аднак...

Андрэй прамаўчаў.

Адпачыўшы, яны зноў унурыліся ў павіслае ледзьве не долу голле і выцягнулі лаўку з-пад дрэва.

Лаўка аказалася з адмыслова адлітымі чугуннымі ножкамі. Андрэй прапанаваў:

-- Трэба яшчэ каго-небудзь паклікаць. Удвох не данясем...

-- Дацягнем, -- адказаў Віталь. -- Паднатужымся -- і волакам. Да раніцы часу хапае.

Хлопец рашуча падступіў да лаўкі і надзіва лёгка паставіў яе на ножкі.

-- Вось бачыш, -- сказаў ён. -- А ты: не данясем... Дацягнем як міленькую.

-- Ну, ну... -- усміхнуўся на гэта Андрэй. -- Паглядзім, што ты скажаш праз сотню метраў...

І сапраўды, месячы снег, яны толькі-толькі выцягнулі лаўку на дарожку, а ўжо добра ўпрэлі. Андрэй расшпіліў верх кажуха; цяжка дыхаў і Віталь, аднак яшчэ не здаваўся -- пэўна, ад маладой злосці, да таго ж на Андрэевых вачах -- упарта напінаўся, спрабаваў цягнуць лаўку сам.

-- Давай адпачнем, -- прапанаваў Андрэй, калі яны працягнулі лаўку яшчэ з паўсотню метраў. -- Не спазнімся...

Віталь пнуў лаўку валёнкам:

-- І робяць жа... Няўклюдзінамі...

-- А гэта для таго, каб такія, як мы, не змаглі іх красці, -- сказаў Андрэй, сядячы на лаўку. Ён усміхнуўся: "Паглядзелі б на яго зараз саслужыўцы... Ці жонка... Вось здзівіліся б".

-- Мы -- крадзем?.. -- рагатнуў напарнік. -- На хрэна яна каму патрэбна. Застанецца стаяць каля магазіна.

-- Вось-вось, -- згадзіўся Андрэй. -- Знойдуць яе дворнікі дый абкладуць нас нядобрымі словамі.

-- Дык якога д'ябла ты, філосаф, пайшоў са мною? -- зазваваў Віталь. -- Валі адсюль, не пэцкайся...

-- Ды ведаеш, забавна, -- сказаў Андрэй, быццам не адчуў хлапачае злосці. -- Забавна праверыць сябе, на што я здольны.

-- На што здольны? -- перапытаў Віталь -- Гэта, мусіць, цікава... Раскажы.

-- Не, нецікава, -- адмахнуўся ад хлопца Андрэй і падняўся на ногі.

-- А я скажу, на што я здольны. Я здольны з'ездзіць кожнаму па пысе, хто стане на маёй дарозе, -- Віталь пляснуў кулаком сабе ў далонь. -- Вось гэтак...

-- Чаму з такой нянавісцю? -- Андрэй нацягнуў рукавіцы.

-- Таму! -- Віталь паўтарыў удар з большаю сілаю: абцягнуты скураной пальчаткай кулак звонка ўрэзаўся ў далонь. -- Паглядзі навокал: усе нібыта сарваліся з ланцуга, гатовы перагрызці адзін аднаму горла. Па тэлеку і радыё адна і тое ж: крызіс, крызіс... Я днямі размаўляў з дэпутатам Вярхоўнага Савета ад нашага горада, за якога галасаваў...

-- З якім? У нас іх двое: Марэеў і Кароўка...

-- З Марэевым... Гэта наш, хімкамбінатаўскі. Ён раней мітынгі экалагічных ладзіў, а я -- попеч з ім... Сволач! Быў зачуханым электрыкам, а цяпер... На крывой казе да яго не пад'едзеш. Нават рукі не падаў... Дык і ён: крызіс, крызіс... Пацярпець, гаворыць, трэба... Паскуда. Ненавіджу...

-- За што ж яго ненавідзець? -- не пагадзіўся з хлопцам Андрэй. -- Можна, ён у Савеце розуму набраўся? Можна, яму адтуль, як кажуць, бачна далей?

-- Што мне, пакутніку ў чэргах, да ягонай дальнабачнасці, -- уздыхнуў Віталь. -- Праўду кажа мой бацька, -- а ён, дзякуй Богу, пажыў-пабачыў: простаму люду ніколі добра не жылося... Ні пры царах, ні пры камуністах... І ніколі ён добра жыць не будзе. Людзі - статак, яны красамоўных балбатуноў да ўлады ўзносяць... А вось каб адлучыць гэтых балбатуноў ад улады?.. Такого людзі не могуць. Баяцца... Э, Андрэй, што нам да правадыроў-гаспадароў... Давай лепей мы на іх, засранцаў, адальем... Душа, кажуць, ніжэй

мачавога пухіра... Хай ёй будзе палёгка, бо дзе каля магазіна нам выпадзе адліць...

Віталь адышоў па дарожцы крыху ўбок, і, не саромячыся, справіў малую патрэбу.

Андрэй, павагаўшыся крыху, агледзеўся і зрабіў тое ж.

Яны натужыліся зноў, і раптам скемілі -- перакулілі лаўку на спінку і яна наўздзіў лёгка заслізгала па заснежанай дарожцы, пакідаючы за сабою шырокі след. Андрэю здалося: ён нават не цягнуў, а проста трымаўся за чугунную ножку.

Гэтак жа лёгка было цягнуць лаўку і па тратуары; здавалася, яны з разгону перасякуць вуліцу, балазе патрапілі на пераход, а там -- недалёка і да магазіна. Ды раптам нібыта хтосьці рэзка затармазіў -- Андрэй адарваўся ад лаўкі і, размахваючы, каб утрымаць раўнавагу, рукамі, заслізгаў далей. Аказалася, зачэпіліся за прысыпаны снегам ледзяш.

-- Так можна і шую скруціць, -- здушана вымавіў Віталь. -- Узрадаваліся, дурні...

Андрэй утрымаўся на нагах. Ён, як і напарнік, колькі часу недаўменна глядзеў на лаўку, потым зноў узяўся за чугунную ножку...

-- Зацягнем гэтую -- і баста!

Віталь прамаўчаў. Ён таксама пацягнуў... Лаўка зноў лёгка заслізгала па тупкім снезе. Яны хуценька перацягнулі яе на другі бок вуліцы і, калі аказаліся на тратуары, спыніліся перавесці дыханне.

Іх заўважылі ад магазіна; падышлі на помач другія чаргоўцы. Яны падхапілі лаўку, панеслі на руках. Андрэй застаўся стаяць: хай той, каму трэба, адгароджваецца! Ён пастаяў, паглядзеў, як

мужчыны данеслі лаўку да магазіна і нібыта патанулі ў натоўпе. Яму не хацелася ісці туды. Навошта? Тырчэць там разявакай? Ён зноў перайшоў вуліцу -- з гэтага боку тратуар быў свабодны: хочаш стаяць -- стой, хочаш ісці -- ідзі... Ніхто не замінае ісці... Андрэй паглядзеў у той бок, адкуль прыцягнуў лаўку. Божа, якое дурноцце! Ён зашпіліў на грудзях кажушок і пацёгся, каб змарнаваць час, уздоўж вуліцы.

5

Горад не спаў.

Андрэй уцяміў гэта, калі, бавячы час, адмахаў па Камуністычнай з добры квартал і звярнуў на вуліцу Дружбы, якую гараджане называлі з-за мноства магазінаў Гандлёвымі радамі, і там, каля магазіна “Прамтавары”, убачыў гэтакі ж вялізны натоўп.

Андрэй чартыхнуўся: ад аднаго натоўпу ўцякаў -- і на табе: на другі ўзбіўся. Нетаропка, але ўпэўнена, быццам тутэйшы чарговец, ён падышоў да прамтаварнага магазіна. Такія ж, як і каля магазіна “Мэбля”, нявыразныя, змораныя холадам людскія постаці... Ён пацікавіўся ў жанчыны, якая стаяла паасобку:

-- За якім шчасцем стаім?

-- За халадзільнікамі, -- адказала чаргоўка і спахапілася: -- А што такое?

Андрэй не адказаў. Ён углыбіўся ў натоўп, прайшоў праз яго, а потым, каб не размінацца з гэтымі чаргоўцамі, зноў перасёк вуліцу і павярнуў назад, да Камуністычнай. На скрыжаванні спыніўся, расслабіўся... Занёс жа чорт яго сюды!

Андрэй агледзеўся. Начны горад выглядаў злавесна. Начныя ліхтары свяціліся квола; верхнія паверхі гмахаў зліліся з чорным небам, адкуль, здавалася, ляцелі і мільгацелі ў ліхтаровым святле

начнымі матылькамі сняжынкi. Праўда, далей па Камуністычнай, там, куды ён не дайшоў і дзе знаходзіўся будынак былога гаркама КПСС, шэрае неба было асветлена пражактарамі і ў гэтым зьянні добра чыталіся замацаваньня на дахах шматпавярховікаў вялікія літары, складаючы лозунг “НАРОД І ПАРТЫЯ -- АДЗІНЬЯ!”.

Андрэй перайшоў скрыжаванне, усё далей і далей адыходзячы ад вогненнага закліку. Калі ўзірацца ў заснежаныя двары, у чорныя вокны гмахаў, дык спакваля становіцца вусцішна. Ён пакрочыў хутчэй -- усё-ткі далёка адышоў ад магазіна. Хоць бы адна машына! Андрэй даўно не хадзіў па горадзе глыбокай ноччу і выразна адчуў, што начны горад палохае сваёй таямнічасцю.

Пакуль ён шпацыраваў па вуліцах, каля магазіна адбыліся перамены: чаргоўцы адгарадзілі ўваход паркавымі лаўкамі, ды спрытна так -- зрабілі з іх рыхтык загон. Андрэй прайшоўся па гэтым загоне, балазе чаргоўцаў там таўклося няшмат. Цяжкія паркавыя лаўкі стаялі ўсутыч адна да адной, а перад дзвярыма -- дык спарышамі, а на спарышах -- яшчэ па лаўцы, і гэтакія барыкада супакойвала. Непасрэдна каля магазінных дзвярэй сабраўся гурт мужчын -- хто сядзеў на лаўках, хто проста стаяў -- і раз-пораз заходзіўся рогатам. “Мужчыны на варце, байкі травяць”, -- адзначыў Андрэй і, наблізіўшыся да гурта, прыслушаўся да размовы.

Рэй вёў апрануты ў брызентавы плашч, пад якім згадвалася ватоўка, барадач: як толькі рогат аціх, ён падаў голас:

-- Ну, тае пары я, калі на бакавіну цягнула, стаў, пазяхаючы, казаць жонцы: “Пайду я на пышную Алесю прылягу...” Вы толькі ўявіце: мая жонка худая, нібыта жэрдка, а Алеся -- шырокая,

мяккая... Не паверыце: жонка стала раўнаваць мяне да канапы!.. Загадала яе прадаць...

Гурт пакаціўся ад рогату покатам...

“Пра гасцінны гарнітур “Алеся” гаворка...” -- здагадаўся Андрэй і таксама ўсміхнуўся.

-- Дык вось, мужыкі, -- весела працягваў барадач, -- я вас перасцярагаю: не зрабіце маёй памылкі. Купляце мэблю з незразумелай назвай. Напрыклад: “Шчара”. Хто здагадаецца, што гэта назва рэчкі?

-- О, назвы даваць -- майстры, -- прамовіў нехта з горыччу. -- А вось дзе сама мэбля?.. Дзе іншыя тавары? Куды яны падзеліся?..

-- А калі ў нас іх было ўдосталь? -- устрэў у гаворку дзядзька ў вязанай шапачцы. -- Калі? Успомніце: чэргі, чэргі... Без чаргі толькі па блаце... Ці да тых жа ўрачоў патрапіць...

“Пачалося, -- пачуўшы пра “урачоў”, зморшчыўся Андрэй. -- Толькі наступі нашаму чалавеку на мазоль -- доўга яўкаць будзе...”

-- Спакойна, спакойна, мужычкі! -- барадач моцна ўдарыў уладкі таўстымі, з аўчыны, рукавіцамі. -- Жанчын, што грэюцца па пад’ездах, разбудзіце. Сказалі ж вам Шушкевіч з Кебічам, што расійскі рубель будзе. Чулі?.. Савецкі Саюз вернецца... Усё вернецца...

-- Дуля з макам вернецца, -- не пагадзіўся нехта з барадачом. -- Злодзеі яны, апошняе раскрадуць. Во каб каго другога над намі паставіць... Людзі баюць: нейкі дырэктар саўгаса Лукашэнка ў дэпутатах дужа за просты народ б’ецца. Мо пры ім дзяла б пайшлі?..

-- Усе яны ва ўладзе аднолькавыя: што Гарбачоў, што Ельцын, што Шушкевіч, што Кебіч... Такім і твой Лукашэнка стане. Не дай

Бог свінні рог, а мужыку -- панства, -- выказаў сваю крыўду мужчына ў вязанай шапачцы. -- Чаму мы такія: толькі б цара любіць?..

“Завяліся. Гэта надоўга, -- зморшчыўся Андрэй. Колькі ён апошнім часам наслухаўся такіх вась разоў -- ажно прыкра ўжо на душы! Сыты імі па горла! Каб не чуць нікчэмных спрэчак, ён адышоў ад гурта, выйшаў з загона. Бязмэтна, адно каб ісці, ён прайшоў з паўсотні мераў, потым павярнуў назад... Наперадзе быў усё той жа мужчынскі гурт, чуўся ўсё той жа рогат... Андрэй спыніўся. Вокны-вітрыны свяціліся квола, праз адно... Андрэй накіраваўся да бліжэйшага, цёмнага, сеў на бетонны выступ, абапёрся спінаю на жалезны стаяк рамы. Сеў і адразу адчуў, як стаміліся ногі. Даўно ён на нагах! Андрэй доўга ўзіраўся ў цмяны ў квольым святле гадзіннікавы цыферблат -- ну вась, пачатак шостаі... Незважаючы на сноўдаючых перад ім чаргоўцаў, ён, адклаўшы ўбок, на выступ, рукавіцы, падцягнуў збоку наперад сумку, дастаў з яе скрутак з бутэрбодамі і ёмісты тэрмас. Самы час падсілкавацца “Нейкі дзівак абяцаў пачаставаць мяне раніцою гарбатай, -- успомніў Андрэй пра былога пацыента ўралагічнага аддзялення. -- Як яго?.. А-а, Бог з ім! Усіх не запомніш. Дый абяцанкамі не сагрэцца...” Гарачая кава на холадзе здалася незвычайна смачнай, вельмі пахай... “Каньяку падліла...” -- удзячна падумаў Андрэй пра жонку. Пэўна, спіць яна яшчэ... Абяцала прыйсці раніцою да магазіна. Падбэдзёрыць яго... Навошта? Хіба ён не здолее выстаяць чаргу сам?” Добра, што хоць сынам, Ігару і Ваньку, гэты бацькоўскі клопат да ліхтара, спяць яна недзе бестурботна, салодка”, -- разважаў Андрэй, налягаючы на бутэрброды.

Падсілкаваўшыся, Андрэй прыбраў рэшткі ежы і пусты тэрмас у сумку, адцягнуў яе на бок. Паправіў стаячы стаўбурком каўнер, надзеў рукавіцы, сеў ямчэй -- і замёр. Пасля кавы незвычайна прыемная, цёплая хваля ахінула яго, пакацілася па целе. Лёгка мароз не даставаў праз кажушок, ватнія нагавіцы і валёнкі; Андрэй заплюшчыў вочы... Хутка, ужо зусім хутка скончыцца гэтае дэбільнае начное дзяжурства, ён вернецца дахаты і будзе спаць, спаць, спаць... Доўга спаць! Выспіцца за ўсе трывогі і клопаты; яму абрыдла ўсё, ён нікога і нічога не хочацца бачыць і чуць -- ні тлумнае, нервовае ўралагічнае аддзяленне з вечна стогнучымі хворымі, ні сям'ю, пра якую трэба дбаць штодня, ні цешчу з яе грашымі, ні гэтую прыдуркаватую чаргу за мэбляй з сіпаватым ад холаду голасам учотчыцы... Вось яна як надрыўна крычыць:

-- Восемдзсят пяты!..

“Зноў інтэлігента Богуша няма”, -- здзівіўся Андрэй і.., уздрыгнуўшы, расплюшчыў вочы. Божа, гэта не сон! У метрах трыццаці ад яго, каля ўваходу ў магазін, вялізны натоўп! Андрэй падхапіўся... Кароткага сну як не было.

-- Праверка, -- спытаўся ён наўздагад, падышоўшы да натоўпу.

-- Выстрайваемся ў чаргу, -- адказала яму невыразная, прыцярушаная інеем жанчына. -- Цяпер канчаткова...

6

Андрэй раптам заўважыў: натоўп стаў друпім... Людзі пажвавелі.. Дый ён сам ужо не адчуваў тае санлівасці, якая даймала зусім нядаўна. Гэта ж наступіла раніца!.. Праўда, яшчэ чарнела неба, з якога ціха сеяўся іней, але ж наўкола свяціліся вокны дамоў, вуліца напоўнілася гудам машын... Андрэй зняў рукавіцы, адсунуў вышэй рукаў кажушка і паглядзеў на гадзіннік:

так, ужо на восьмую гадзіну... Значыць, гадзіны праз тры, калі запіс на мэблю пойдзе гладка, ён будзе дома, сярод сям'і...

Аднак спачатку трэба стаць у чарзе на сваё месца, каб патрапіць ў магазін.

Ён агледзеўся -- і занепакоіўся: натоўп значна пабольшаў, перакрыў сабою шырокі тратуар. Ды тут была толькі “галава” чаргі, а сама чарга калонай цягнулася ўздоўж дома, яшчэ далей -- канца яе нават не было відна...

Андрэй спалохаўся: вось ёлупень -- праспаў! Як цяпер праплішчыцца праз гэты натоўп да магазіна, знайсці ў чарзе сваё месца?!

Ён нетаропка пайшоў уздоўж натоўпа, вызначаючы ў ім рыхласць -- дзе б можна было, распіхваючы плячом разявак, прабіцца наперад. Нарэшце адважыўся: урэзаўся ў людскія спіны і стаў працісквацца... Заенчыла жанчына...

-- Куды, дылда, -- дзюжая рука ўхапіла за каўнер, і Андрэй апынуўся зноў па-за натоўпам, перад сцяною спінаў...

“Сапраўды, злы народ”, -- чартыхнуўся ён, успомніўшы, што гэта ж казаў яму ўначы Віталь, з кім ён цягнуў да магазіна паркавую лаўку. Дзе зараз той забіяка? Пэўна, у чарзе, на сваім месцы... Той свайго не праміне...

Андрэй не зазлаваў на мужчыну, які выпіхнуў яго з натоўпу, зразумеўшы, што, каб прабіцца да магазіна, трэба быць лагодным. Ён паглядзеў паверх галоў, міжвольна ўсміхнуўся: “дылдзе” зараз зручней! Паглядзеў -- і ўздыхнуў: напасткі не прабіцца -- вельмі шчыльна стаялі людзі... Да таго ж перад уваходам у магазін яны спрачаліся ці сварыліся -- здалёк гэтага было не разабраць; іх крык

і здаўся з прасонку пераклічкай... Андрэй скеміў: самае лепшае -- абысці гэты натоўп, абысці як мага далей!..

Ён так і зрабіў.

Праз колькі хвілін ён апынуўся за домам, у скверы, дзе людзі таксама стаялі адзін за другім, нібыта ў калоне, але да іх можна было падступіцца. Андрэй рашуча падышоў да чаргі, спытаў:

-- Тут якія нумары?

-- За чатыраста... -- адказаў яму нехта з чаргоўцаў.

-- Ага. Не тут. Мой -- бліжэй... -- гучна, каб пачула яго як мага болей чаргоўцаў, прамовіў Андрэй і пайшоў усцяж чаргі да магазіна.

-- Шчаслівы, -- данеслася яму ўслед.

Праходзячы метраў з дваццаць, ён спраўдзіваў у людзей іхнія нумары і гэтак жа ўпэўнена, трымаючыся чаргі, ішоў наперад, хутка дайшоў да дома, потым, завярнуўшы за рог, да вокнаў-вітрын магазіна... Вось тут і пачынаўся натоўп, перакрываў шырокі тратуар, ды Андрэй не збіраўся цяпер праціскацца праз яго. Ён адчуваў, што людзі з чаргі цікуюць за ім і ... маўчаць, бо бачаць -- ён, Андрэй, не чужы, мабыць, за тыдзень яны запомнілі яго, ён свой сярод іх і шукае ў чарзе сваё месца...

-- Сто дваццаць дзевяты, -- адказаў на пытанне пра нумар нейкі мужчына, калі Андрэй пачаў уціскваца ў чаргу, каб між вокнамі-вітрынамі і чаргоўцамі прайсці наперад, бліжэй да ўваходу ў магазін.

-- У мяне -- восемдзсят сёмы, -- каторы ўжо раз зноў гучна прамовіў Андрэй і -- бліжэйшым: -- Прабачце, што турбую вас. Прабачце, калі ласка...

І каб слова наперакор! Людзі моўчкі раступаліся; Андрэй -- бокам, бокам наперад... на сваё ў чарзе месца.

Асцярожна размінаючыся з чаргоўцамі, ён дайшоў амаль што да ўваходу ў магазін і раптам убачыў наперадзе... Богуша. “Інтэлігент! -- здзівіўся Андрэй. -- Гэтым разам не спазніўся”. Побач з Богушам стаяла “лётчыца” Іванова. Праз колькі крокаў ён быў каля гэтых, здалося, цяпер вельмі дарагіх яму людзей. Ён нават узрадаваўся -- канец ягонаму хваляванню, убачыў: чаргоўцы з цікаўнасцю глядзяць на яго, а іншыя -- нават усміхаюцца.

-- А мы падумалі, што вы не стрывалі і падаліся дадому, -- сказаў мужчына ў ватоўцы, якога Андрэй убачыў упершыню. -- Такі быў маяк для арыянціру -- і прапаў...

Людзі засмяліся, аднак не вельмі дружна, як гэта здаралася раней. Дакоб, прытамліліся яны за ноч -- хоць і не вельмі марозна, але ж зіма; прабрала іх колкая імжа. Во як збелена інеем іхняя вопратка -- нібыта пасыпана пудраю. Ён, Андрэй, хоць і ў кажушку, але таксама адчувае непрыемны пацяг халоднай вільгаці.

Праз нейкі час Андрэю пачувалася, быццам стаіць ён у чарзе даўно. Людзі забыліся на яго, іх больш займалі тыя сваркі, што адбываліся убаку ад чаргі. Дый сам Андрэй вельмі хутка ўжо не зважаў на тое, хто стаяў побач з ім у чарзе. Леваруч блішчэла шклом зацягнутае знутры пясчанага колеру шторамаі акно-вітрына, зашторанае кепска -- праз шырокую вертыкальную шчыліну між штораў можна было, калі спрактыкавацца, убачыць, што адбывалася цяпер у ярка асветленай зале магазіна. Колькі жанчын ціснуліся тварамаі да шкла і назіралі, што дзеялася там, а адна з іх нават каменціравала:

-- За сталы садзяцца... Важна так, як у прэзідыум...

Хто там, у магазіне, садзіўся за сталы, Андрэй не зразумеў. Сорамна было б разам з жанчынамі ціснуцца носам да шкла, каб зазірнуць туды; ён намерыўся папрасіць патлумачыць “лётчыцу” -- усё ж як-ніяк “знаёмая”, ды раптам згледзеў каля сябе карантышку. “Во смала, -- усміхнуўся Андрэй, успомніўшы, як колькі гадзін таму, пад час пераклічкі, гэты чалавек тыцнуў локцем яму пад дых. -- Зноў ён тут... Значыць, наперадзе ў чарзе...” Гледзячы ў вочы карантышкі, Андрэй хітнуў галавою ў бок вакна-вітрыны:

-- Хто там садзіцца?..

-- Гандлёвыя саноўнікі прыйшлі... Гэта яны будуць рабіць запіс, -- ахвотна патлумачыў каржакаваты мужчына. -- Свежыя, гладкія, нібы кухонныя каты... Сволачы!

Андрэй пазмрачнеў: зноў чуе зло! Ужо каторы раз за гэтую ноч! Ён раптам адчуў, што лепш не чапаць сваімі распытамі знямоглых за ноч людзей; яны даўно зняверыліся і цяпер жорсткія, адчайныя... Дый і ён сам такі! І каб зараз хто-небудзь пацягнуў яго з чаргі вонкі, ён кінуўся б у бойку. Далі бог, кінуўся б! Андрэй паглядзеў убок натоўпу: тыя лаўкі, што чаргоўцы сярод ночы сабралі з вуліцы, прысадаў і прыцягнулі да магазіна, цяпер супакойвалі -- яны, здавалася, трывалым бар’ерам адгароджвалі “галаву” згуртаванай за тыдзень чаргі ад прышлага люду, ад тых, хто, мусіць, толькі гэтай раніцою падаўся да магазіна “Мэбля”, ды ўбачыўшы, што тут адбываецца, у разгубленасці збіўся ў натоўп, якраз насупраць уваходу. Як хацелася гэтым людзям дапяць запаветных дзвярэй!.. Перад імі паўстала складзеная з паркавых лавак барыкада, ды яшчэ на ёй узвышаліся, нібы вартавыя,

мужчыны -- пэўна, з ліку першых чаргоўцаў. Гэта паміж “вартаю” і натоўпам не аціхала спрэчка.

Натоўп хваляваўся. З цягам часу ён пабольшаў, разросся -- ужо запоўніў сабою ўсю прастору перад магазінам, каб не выстаўленья перад ім агароджаю лаўкі -- даўно б загнуў у сябе чаргоўцаў, якія стаялі ланцугом уздоўж шклянай вітрыны. Андрэй здзівіўся: як ён толькі здолеў праціснуцца сюды, на сваё ў чарзе месца! Цуд! Так, чуд, бо -- вось яно! -- паўсюдна па другі бок лавак раззлаваныя, знерваваныя людзі... У злым гомане, калі прыслушацца, чаго толькі не пачуеш!..

-- А мы... Мы што: вінаватыя?.. Горшыя ад іх?

-- Ванечка, я тут... Адгукніся!

-- Ой, божухна! Куды, куды... ціснеш, гад...

-- Цішэй, грамадзяне! Дайце пачуць, пра што брэша гэты аратар...

“Аратарам”, зразумеў Андрэй, быў апрануты ў брызентавы плашч барадач, які весяліў чаргоўцаў уначы, -- ён узвышаўся над барыкадай і нешта казаў у натоўп. Было далекавата да яго, нядобры людскі гул заглушаў ягоны голас, аднак спераду па чарзе данеслі звестку:

-- Афганцы падышлі. Патрабуюць, каб іх прапусцілі, -- пайшла па чарзе “эстафета” далей.

-- Хто, хто?.. -- перапытаў карантышка. -- У іх жа ільготы...

-- Дык гэтага, пэўна, мала ім, -- абурылася ў чарзе нейкая жанчына. -- Маладыя ды здаровыя... Чаму б ім не паказаць сваю сілу.

Андрэй павярнуўся на голас, каб убачыць, хто гэта такая, ды ў гэты міг загаварыла “лётчыца”:

-- Не, гэта пад афганцаў фарца клеіцца. Я нядаўна стаяла ў чарзе -- парфуму выкінулі... Дык гэтыя хлопчыкі -- па галавах, па галавах жанчын... Яны закідваюць каго-небудзь са сваіх прама на галовы, і той паўзе наперад. Страху было... Адною дзяўчыне ботам твар у кроў разбілі...

“Лётчыца”, мусіць, напалохала чаргоўцаў: яны прыціхлі, нават панурыліся. Натоп, які нерваваўся за зробленай з лавак, але ненадзейнай агороджай, быў небяспечны для іх. Андрэй, зразумеўшы гэта, занепакоіўся: убачыў, што знаходзіцца быццам у пастцы. Ён агледзеўся больш уважліва: не, здаецца, небяспекі няма; у прамежку паміж вокнамі-вітрынамі і агороджай людзі стаяць вольна, не сціснутыя, можна нават, калі захочаш, прайсці да магазінных дзвярэй, якія пільнуе на барыкадзе варта. Жанчыны, якія ціснуліся да шкла і зазіралі ў залу магазіна, адышлі ад акна-вітрыны, шчыліна паміж шторама прыцягвала: толькі зрабі крок наперад -- і можна самому ўбачыць, што адбываецца там, у сярэдзіне магазіна. Андрэй разумеў, што гэта непрыстойна, ды жоўты прамень святла, які прарываўся з-за штор на вуліцу, да чаргоўцаў, да гэтых змардаваных холадам людзей, вельмі прыцягваў да сябе, быццам можна было, стаўшы пад яго, сагрэцца... У гандлёвай зале было шматлюдна; там, у цяпле і утульнасці, знаходзіліся прыўладныя людзі - вось настане дзевятая гадзіна, і яны пачнуць запіс; чарга сыдзе, распадзецца, растварыцца, нібыта яе ніколі не было; не будзе больш гэтага сораму і ганьбы... О, тыя людзі, што знаходзяцца зараз у магазіне, -- уладары гэтае чаргі... Вунь хоць бы той франтаваты малады мужчына, які размаўляе з мажнай кабецінай, а тая -- хітае бялявай галавой і ўсміхаецца...

Андрэй раптам убачыў, што на яго глядзіць гандлярка: круглатварая, у махеравым шведры, з узбітай капнушкай валасоў... Яна сядзела за засцеленым чырвоным сукном сталом, быццам у прэзідыуме, сярод другіх, гэтых жа важных жанчын, і ўважліва глядзела на яго, Андрэя, а дакладней, мабыць, на тую замёрзлую здань, якая бачылася ёй у акне-вітрыне. Андрэй засаромеўся жаночага позірку, быццам яго злавілі за непрыстойным заняткам, ды раптам зазлаваў: хай глядзіць гэтая жаба! Хай!..

Гандлярка першаю не стрывала: адвяла вочы і нешта сказала сваёй суседцы -- той кабеціне, якая размаўляла з франтаватым мужчынай. Цяпер і мажная кабеціна паглядзела на яго. І “франт”... І яны ўсе разам засмяяліся. “Франт” падняўся са свайго месца, абшоў сталы і... прапаў за штораю з поля зроку. Дзіўна, Андрэю не было сорамна з таго, што з яго смяяліся гандляркі. Ён нібыта прыліпнуў да шкла, упарта глядзеў на іх... Каб толькі ўбачылі яны зблізку ягоны позірк! Ён глядзеў і глядзеў; ягоныя шэрыя вочы збялелі ад нянавісці.

Раптам у прасвеце паміж штурамі з’явіўся “франт”, засланіў сабою гандлёвую залу -- Андрэй ажно адхінуўся ад такой неспадзяванкі. А услед -- шасць! -- і гэтай шчыліны не стала. “Франт” шчыльна зашмаргнуў шторы, ды так імгненна, што Андрэю здалося, быццам яго выцягнулі жаўтлявай матэрыяй па твары. Ад злосці пачырванела уваччу... Андрэй адварнуўся, адступіў ад акна-вітрыны, аднак адчуванне, што ён стаіць перад шклом, засталася. Што гэта?.. Наўкола перад ім шкло!.. Можна, гэта ён адзін адгароджаны шклом ад усяго свету?.. Ды не... Вось як

гудзе натоўп... Гэта ж такія людзі, як і ён. Можа, гэта ён разам з гэтымі людзьмі ў шкляной клетцы?..

Зняважаны, Андрэй нейкі час стаяў нерухома. Адчуванне злосці і крыўды не аціхала. Ён пагардліва глядзеў на людзей, якія, здавалася, сышліся вакол яго ў нейкай тлумнай сварцы. “Чаго яны грызуцца, -- здзівіўся ён. -- Як ёсць -- быдла, якое не адчувае небяспекі, але з якога здекваюцца, пасміхаюцца... Трэба выбірацца з гэтага загону. Далей, далей адсюль... Дахаты!.. Да сям’і!.. Пэўна, жонка недзе паблізку, бачыць яго з натоўпу, а ён не можа нават пагаварыць з ёю, перакінуцца слоўкам...” Андрэй паспрабаваў прабівацца паўз вокны-вітрыны з чаргі на волю, на прастор, ды ў гэты міг чарга зварухнулася, людзі занервавалі, закрычалі, а нейкая жанчына ледзьве не залемантавала:

-- Ды скіньце яго!.. Дайце па карку нахабніку, каб не лез...

Андрэй уздрыгнуў, спыніўся, каб паглядзець, што здарылася.

Парушальнікам чаргі аказаўся жвавы стары. Дзіўна, як ён прабіўся праз натоўп сюды, да лаўкі, і цяпер пераадольваў гэты на ягоным шляху бар’ер. Ён нават узлез на лаўку, ды натыркнуўся, нібы на дзіды, на ўзнятыя угору рукі чаргоўцаў. Чаргоўцы не пускалі старога далей, адпыхвалі яго назад, на натоўп. Асабліва намагалася “лётчыца” Іванова: яна была бліжэй ад усіх і ўпіралася старому ў живот.

Стары, апрануты ў старамоднае, з цыгейкавым каўнерам паліто, балансаваў на лаўцы. Ён, пэўна, заваліўся б спінаю назад, па той бок лаўкі на натоўп, ды з таго боку, з натоўпу, яго таксама падпіралі рукамі.

-- Адпусціце мяне. Прашу, -- па-дзіцячы захныкаў ён. -- Я ветэран вайны...

-- Ах ты выкапень! Дзе тая вайна, а ён яшчэ ваюе, -- звонка пракрычала нейкая кабета. -- Каціся да сваёй парахні -- і там ветэранскія правы качай...

-- І напраўду -- куды ён лезе?.. -- прамовіў, нібыты разважаючы, “інтэлігент” Богуш. -- Яму б у пахавальнае бюро, на труну запісацца. Аднак які спрытны...

-- Стойце! -- растурхоўваючы перад сабою чаргоўцаў, рвануў Андрэй да старога і, падхапіўшы пад рукі, пасадзіў на лаўку. -- Што гэта мы, га?.. Не бачым, што робім?..

Ён здзіўлена паглядзеў на сваіх суседзяў па чарзе. Чаргоўцы насупіліся, маўчалі. Маўчалі і ў натоўпе тья, хто быў па той бок лаўкі і яшчэ хвіліну таму піхаў старога, які сядзеў цяпер перад імі на лаўцы, плакаў, размазваючы рукавом па твары слёзы...

Людзі хавалі адзін ад аднога вочы. Стары, здавалася, быў з нейкага другога свету...

-- Я... Я... ваяваў, -- усхліпнуў ён і палез рукою пад крысо паліто, пэўна, у кішэню. -- Я маю пасведчанне. Вось... Зараз я вам яго пакажу...

-- Заткні яго сабе ў сраку, -- злосна крыкнула яму таўстая, захутаная ў ваўняную хустку, падобная да матрошкі жанчына. -- Каціся адсюль да дзвярэй... Можа там і не выкінуць...

-- Надзя! -- тузанула “матрошку” за рукаў чаргоўка, якая стаяла з ёю побач. -- Пасаромся...

-- А чаго мне саромецца?.. Чаго?! -- агрызнулася “матрошка”. -- Ён толькі і чакае, каб я засаромелася. Яму вельмі выгадна, каб мы былі сарамлівымі... Ваяка смаркаты! Вайна паўвека таму скончылася, а ён усё ніяк не наваюецца. Хай сам саромецца! Думаеце, гэта яму мэбля патрэбна? Быццам паўвека ён неведама

на чым спаў, еў, сядзеў... Нахабнік які!.. Гэта ён дзеля сваіх выблядкаў выхваляецца перад намі сваім ветэранствам...

У чарзе засмяліся. Праўда, нядружна. Андрэй міжволі паглядзеў на карантышку: той рагатнуў надта гучна.

У гэты момант каторы ўжо раз усчалася сварка каля ўваходу ў магазін: нехта закрычаў, другія адгукнуліся -- і пачалося... Чарга захвалявалася. Пакуль тут чаргоўцы стрымлівалі няўрымслівага ветэрана, там, каля дзвярэй, адбыліся значныя перамены -- на збудаванай з лавак барыкадзе сцяною паўсталі мужчыны. Пэўна, сварка не скончылася слоўнай перапалкай, і чаргоўцы рашуча выстраіліся перад раз'юшаным натоўпам, каб абараніць свае месцы, занятыя каля дзвярэй. На барыкадзе быў нават і міліцыянер, ён нешта крычаў у натоўп, але што -- не разабраць было ў разнабоі галасоў і крыку. Дый пра што мог казаць ахоўнік парадку?.. Канешне, пра парадак...

Андрэй завагаўся: ён жа збіраўся пайсці адсюль! Чаго ж тады стаіць? Старога пашкадаваў?.. Ён паглядзеў на лаўку, і здзівіўся: там старога не было! Куды ён знік? За барыкадай, нібыта ў зацішку, стаяла ўчотчыца; перад ёю размахваў нейкай карткай... ветэран.

“Сапраўды, спрытнюка”, -- усміхнуўся Андрэй і нават павесялеў. Яго, пэўна, незнарок, нехта штурхнуў у бок, ён павярнуўся, каб паглядзець, хто гэта з чаргоўцаў, і тут пачуў:

-- Адчыняюць!.. Магазін адчынілі!..

Радасны вокліч, які раздаўся каля дзвярэй, зварухнуў у загоне чаргу, ускальхнуў за агароджай натоўп. Людзі ажывіліся, загаманілі...

-- Хвала Усявышняяму! -- узрадавана усклікнуў “інтэлігент” Богуш, і з ягонага носа сарвалася буйная кропля. -- Фу, нарэшце...

Неразумна было цяпер пакідаць чаргу, і Андрэй вырашыў застацца. Узнёслы настрой чаргоўцаў перадаўся і яму: дакоб, ужо хутка зойдзе ў магазін і там запішацца на мэблю... Камісія запіша... Андрэй успомніў гандлярак, якія, калі ён глядзеў праз акно-вітрыну, смяяліся з яго, і зніякавеў.

Між тым чарга абудзілася канчаткова. Стала не пазнаць дагэтуль санлівых людзей. Яны гаманілі, пераклікваліся; па гэтых гарластых размовах Андрэй зразумеў, што за агароджай, у натоўпе, шмат родзічаў ці знаёмых чаргоўцаў. Ён зноў падумаў пра жонку; мажліва, Святлана прыйшла разам з маці, ды як іх распазнаць у гэткай плойме народу... Можна, яны нават бачаць яго, такога цыбатага... Нічога! Ён вытрывае да канца. Хай будзе сорамна -- усё ж пройдзе праз гэты пракляты магазін!

У вузкім прамежку паміж вокнамі-вітрынамі і агароджай чарга памалу прасоўвалася наперад. Быццам засмоктвалася ў дзверы магазіна... Чым бліжэй Андрэй падыходзіў да барыкады, на якой узвышаліся ў поўны рост мужчыны, тым больш карцела яму павярнуць назад: не хацелася ісці ў магазін пад такой аховай... І само надвор’е адпавядала змрочнаму настрою: чорна-шэрае неба -- так нізка плылі над горадам хмары; не зразумець было, ці настаў ужо дзень -- хоць і патухлі вулічныя ліхтары, аднак паўсюль яскрава свяціліся вокны. Свяціліся над уваходам у магазін і неонавая шыльда -- пэўна, забыліся выключыць яе і яна злавесна крывавіла над скопішчам народу.

-- Пашпарты рыхтуйце! -- зычна скамандавалі ад дзвярэй, і Андрэй, пазнаўшы сіпаты голас учотчыцы, паморшчыўся. Божа,

калі гэта скончыцца?!. Прыпудраныя інеем, прамерзлыя за ноч людзі пасунуліся да дзвярэй -- Андрэй таксама зрабіў колькі крокаў і спыніўся, каб зноў застыгнуць у чаканні. Ён не цікавіўся болей -- хто цяпер побач з ім; усе былі аднолькавыя -- без гонару, без твару... Хіба ён, Андрэй Іванавіч Галыга, выдатны хірург, які выратаваў ад смерці мноства хворых, тут чаго-небудзь варты? Вось зноў зварухнулася чарга, зрабілі людзі -- не, тое, што засталася яшчэ ад іх аблічча -- колькі крокаў наперад, і Андрэй -- разам з імі! Дзеся чаго? Што гэта за быдляцтва і хто тут паганяты?.. Андрэй схамянуўся, убачыўшы, што на яго глядзіць "лётчыца" Іванова... А можа, яна глядзела не на яго, бо раптам спалохана закрычалі ў натоўпе. За спінамі мужчын, якія стаялі на барыкадзе, Андрэй не бачыў, хто там крычаў; не зразумець было, з-за чаго гэты страшны крык. Скамянелі людзі ў чарзе; перад Андрэем качнуліся на лаўцы мужчыны... Андрэй міжвольна выкінуў рукі перад сабою, упёрся ў спіны двум мужчынам, якія нахіляліся на яго, губляючы раўнавагу на хісткай барыкадзе.

-- Куды? -- раптам закрычаў нехта з гэтых вартавых. -- Вар'яты... Стой!..

Крык, енк, віскат... Утрымліваючы на лаўцы мужчын, Андрэй жахнуўся: ён "ехаў" -- слізгалі валёнкі па снезе... Слізгала за ім і лаўка, на якой стаялі вартавыя. І раптам... праз крык і віскат пачуўся хруст і звон шкла. Андрэй адчуў, што завальваецца на спіну... Ён падаў, усё яшчэ падтрымліваючы на выцягнутых руках мужчын, якія падалі з лаўкі... на яго. У гэтым падзенні ён, быццам плывец, грабануў рукамі ўбок, паспеў адкінуць ад сябе аднаго з вартавых і ўбачыў на міг шэрае неба. Трушчачы шкло, зрываючы шторы, купа чаргоўцаў увалілася праз акно-вітрыну ў магазін...

Андрэй упаў на мяккае -- на "лётчыцу" Іванову. Жудасны ейны крык, здалося, раскалоў яму патыліцу. Востры боль маланкаю

ўдарыў у шыю. Андрэй ад страху насіліўся закрычаць і не здолеў -- перахапіла дыханне... Адпіхваючы ад сябе кавалак тоўстага шкла, ён неверагодна закінуў назад галаву... Апошняе, што ён убачыў, -- гэта ў глыбокім-глыбокім, залітым электрычным святлом памяшканні адступаліся ад яго здані: чалавечымі галавамі -- па столі, па столі.., размахваючы ў паветры нагамі... Наперадзе быў “франт” -- функцыянер гарадскога гандлю Белахвосцік, якога Андрэй асабіста не ведаў, але які, Андрэй ведаў, колісь па блаце ў ягоным уралагічным аддзяленні патаемна лячыўся ад трыперу.

КАМУНІКАТ.ORG